

Vsebina:

- O dečku in kamnoseku: Prispevek k zgodovini spomenika Josipini Hočevarjevi v Radovljici
- Razstava »Ortenburžani« v NUK-u
- Bralna akcija »Knjižnica – vesolje zakladov«
- Nesprejeto

O DEČKU IN KAMNOSEKU: PRISPEVEK K ZGODOVINI SPOMENIKA JOSIPINI HOČEVARJEVI V RADOVLJICI

V *Sobotni prilogi* časopisa *Delo* je bil 17. 3. 2003 objavljen članek Alenke Puharjeve o **Josipini Hočevarjevi** (Radovljica, 6. 4. 1824 – Krško, 16. 3. 1911) in spomeniku, ki ji ga je leta 1908 postavilo rojstno mesto. Poleg kratkega življenjepisa dobrotnice je avtorica v svojem prispevku zapisala tudi naslednjo ugotovitev: **“Josipina Hočevar je edina ženska, ki ima v Sloveniji spomenik, ali vsaj edina, ki si ga je zaslužila s pametnimi in dobrimi deli, ne pa z mučeniško smrtjo. Radovljica pa edino slovensko mesto, kjer je mogoče na glavnem trgu videti in prebrati, da imajo ženske kaj zaslug za pismenost in kultiviranost te dežele.”**¹ Spomenik je zasnovan kot kamnit vodnjak, na katerem stoji lik šolarja, ki v desnici drži sveženj knjig, z levico pa podpira reliefni medaljon s portretom dobrotnice. Izdelavo spomenika so zaupali Vurnikovi podobarski delavci v Radovljici. Podstavek v obliki vodnjaka je izdelal mojster Janez Vurnik ml., skulpturo pa njegov učenec Jožef Pavlin, ki je lik šolarja upodobil zelo realistično in v dokumentarno nadrobno izdelanem oblačilu tedanjega časa.² Radovljičani so se z vodnjakom – spomenikom tudi simbolično oddolžili plemeniti rojakinji, ki je darovala sredstva za postavitev javnega vodovoda (1906). Podpirala je tudi lokalno šolstvo in ustanovila sklad za radovljiške sirote, vdove in šolsko mladino, iz katerega so najrevnejši učenci vsako leto prejeli obleko, obutev in šolske potrebščine.³ Rojstni občini naj bi v oporoki namenila 100.000 kron,⁴ po zapisu v časopisu *Slovenec* pa kar 200.000 kron, in sicer za ustanovitev otroškega in dekliškega zavetišča v Radovljici.⁵

Zanimivi sta tudi življenjski zgodbi kamnoseka Jožefa Pavlina in dečka, ki mu je kot dvanajstletni šolar služil kot model. Njegovo identiteto in življenjsko pot nam je razkrilo šele pismo dr. Janeza Kristana Radovljičanki Anici Zaletelovi. V pismu, v katerem popisuje usodo svojega strica **Karla Grilca**, je dr. Kristan zapisal: **“Karl Grilc (moj stric) rojen ? januarja 1896 v Zapužah, umrl ? aprila 1971 v Carmichaels, Pennsylvania, U.S. Bil je deseti, najmlajši otrok Luka Grilca (roj. 18. 10. 1847, umr. 6. 12. 1906), suknarja v Zapužah št. 10. Ker je zgodaj izgubil očeta, je bil razborit mladenič. V šolo je hodil v Begunje in v Radovljico. Izučil se je za mehanika (v Grazu, A.). Kot 18-letnik je odšel k svoji sestri v U.S.A. Po raznih službah se je leta 1918 vpisal v U.S. Army (Vojska ZDA, op. p.), konjenica, služil je predvsem v Mehiki. Bil je nazadnje rudar (blizu Pittsburga), se ustalil (žena, pok. Bertha Wolfe) in imel sina in dve hčeri, ki so še živi v U.S. Spomladi 1971 ga je z avtom zbil pijani voznik, ko se je vračal s sestanka veteranov.”**⁶ Podatki, ki jih je o Karlu Grilcu posredoval njegov nečak Janez Kristan, se ujemajo s tistimi, ki jih najdemo v radovljiških maticah. V rojstni matični knjigi za leto 1896 je pod zaporedno številko 4 vpisan *Carl Griljc*, rojen 10. januarja 1896, v Zapužah št. 10, očetu Luku Grilcu (*Lucas Griljc*) in materi Marijani (*Mariana, roj. Zupan*).⁷

Jožef Pavlin (v literaturi tudi Josip Pavlin) je bil eden najboljših učencev mojstra **Janeza Vurnika ml.** (Radovljica, 3. 11. 1849 – Radovljica, 18. 3. 1911). Po mojstrove smrti je prevzel Vurnikovo podobarsko delavnico, a jo je vodil le tri leta, saj je že 30. 8. 1914 padel kot mobilizirani avstrijski vojak v Galiciji.⁸ Iz rodovnika rodbine Pavlin je razvidno, da se je Jožef Pavlin rodil 6. 3. 1875, v Matijovčevi hiši v Malem Naklu št. 5 (tedaj samostojno naselje vzhodno od Nakla pri Kranju). Oče Janez Pavlin (1847 – 1895) in mati Marijana Markič (1845 – 1916) sta se poročila leta 1871. V zakonu se jima je rodilo osem sinov: Janez (roj. 1872), Jožef (1875), France (1877), Mihael (1879), Jernej (1881), Peter (1883), Anton (1885) in Alojzij (1887).⁹ Jožef je bil po dokončani ljudski šoli pet let vajenec v Vurnikovi podobarski delavnici, kjer je nato delal še poldrugo leto. Kot vojak je bil skoraj tri leta rezbar in vodja polkovne šole v Osijeku, končal pa je tudi 3. in 4. letnik Umetno-obrtne strokovne šole v Ljubljani. Jeseni leta 1900 se je nameraval vpisati na dunajsko Akademijo, a ga niso sprejeli. Kljub temu je na Dunaju pol leta poslušal predavanja iz anatomije, leta 1902 pa se je krajši čas zadrževal v Umetnostni šoli v Bolzanu. V letih 1900-02 je dosti potoval, saj je spremljal Janeza Vurnika na potovanju po Italiji, sam pa je prepotoval Južno Tirolsko in obiskal Innsbruck, München in Salzburg.¹⁰

Leta 1902 se je Jožef Pavlin poročil z Marijo Muhovec (1884 – 1957) in se ustalil v Radovljici. V zakonu so se rodili štirje otroci: Janez (1903 – 1983), Marija (1905 – 1910), Jožef (1907 – 1983) in France (1910 – 1982). Prvorojenec Janez (Ivan) Pavlin je postal duhovnik. Župnikoval je v Besnici in izdelal obsežen rodovnik rodbine Pavlin, ki ga sedaj dopolnjuje Metod Pavlin iz Nakla. Četrtojeni France Pavlin se je leta 1941 poročil z Amalijo Zima (roj. 1910) iz Mošenj, kjer je bil dolga leta ravnatelj osnovne šole. Njuna hči Marija se je poročila z Jožetom Urhom, s katerim ima sinova Mitjo (roj. 1969) in Boruta (roj. 1974).¹¹ Borut Urh, vrhunski teniški igralec in prvi Slovenec, ki je zmagal na odprtem teniškem turnirju *Slovenian Open* v Domžalah (1997), je torej pravnuk radovljiškega podobarja Jožefa Pavlina.

Ves čas svojega bivanja v Radovljici je bil Jožef Pavlin zelo aktiven v društvenem in družabnem življenju mesta. Že kot podobarski vajenec je bil v letih 1895-96 skupaj z ostalimi pomočniki iz Vurnikove podobarske delavnice (Ivan Kelhar, Anton Mali, Jožef Pintar, Alojzij Vengar) dejaven član prostovoljnega gasilskega društva v Radovljici. Leta 1890 so Radovljičani ustanovili *Slovensko pevsko društvo Triglav*, ki se je leta 1897 preimenovalo v *Pevsko in bralno društvo Triglav*. V programu društva je bila poleg petja tudi skrb za splošno izobrazbo članstva, ki naj jo društvo doseže z ustanovitvijo knjižnice, prirejanjem gledaliških predstav, pevskega vajanja in nastopi. Da je knjižnica v nekakšni, verjetno skromnejši, obliki res delovala, dokazuje imenovanje odbornikov društva, ki so bili izvoljeni na občnem zboru leta 1900. Za knjižničarja je bil tedaj imenovan Josip (Jožef) Pavlin, za njegovega namestnika pa Ivan Resman.¹² **Kamnosek in podobar Jožef Pavlin za radovljiško mesto torej ni pomemben le kot soavtor vodnjaka – spomenika Josipini Hočevarjevi, temveč tudi kot prvi doslej znani radovljiški knjižničar.**

Jure Sinobad

OPOMBE

¹ Alenka PUHAR, *Buklarija Alenke Puhar, v: Delo, Književni listi, 17. 3. 2003, str. 8.*

² Damir GLOBOČNIK, *Kamnoseška in podobarska delavnica Janeza Vurnika st. in Janeza Vurnika ml. v Radovljici, v: Radovljiški zbornik 1992, str. 70-71.*

³ Verena ŠTEKAR VIDIC, *Iz zgodovine osnovne šole v Radovljici, v: Radovljiški zbornik 1992, str. 95.*

⁴ Joža GLONAR, *Martin Hočevar, v: Slovenski biografski leksikon, I. knjiga, str. 327.*

⁵ *Oporoka gospe Hočevarjeve, v: Slovenec, št. 71, 28. 3. 1911 in št. 72, 29. 3. 1911.*

⁶ *Pismo dr. Janeza Kristana Anici Zaletel, Ljubljana, 26. 3. 2003. – Gospe Anici Zaletel se zahvaljujem, da me je opozorila na članek A. Puharjeve v Delu in mi skupaj z dr. Janezom Kristanom dovolila uporabo podatkov iz njune korespondence. Dr. Janezu Kristanu se posebej zahvaljujem za fotografiji Karla Grilca.*

⁷ *Matični urad Radovljica, RMK Begunje na Gorenjskem, 1896, zap. št. 4.*

⁸ D. GLOBOČNIK, *Prav tam.*

⁹ *Janez (Ivan) PAVLIN, Metod PAVLIN, Rodovnik rodbine Pavlin, Naklo, 1998. – Gospodoma Romanu Pavlinu iz Kranja in Metodu Pavlinu iz Nakla se zahvaljujem, da sta mi dovolila objavo podatkov iz rodovnika in fotografij članov rodbine Pavlin.*

¹⁰ Viktor STESKA, *Jožef Pavlin, v: Slovenski biografski leksikon, II. knjiga, str. 274-275.*

¹¹ J. PAVLIN, M. PAVLIN, *Prav tam.*

¹² Jure SINOBAD, *Branje, bralna društva, čitalnice in knjižnice od sredine 19. stoletja do 2. svetovne vojne, v: Radovljiški zbornik 2000, str. 242-243. – Hugo ROBLEK, Spomenica na leto 1895-1896 v zgodovini gasilnega društva radovljiškega, Radovljica, 1896, str. 23 in 51. – Gorenjec, 3. 2. 1900.*

Pavlinovi, p. d. Matijevčevi iz Malega Nakla št. 5. Zgornja vrsta: Jožef, Mihael, France, Anton in Jernej. Srednja vrsta: mama Marijana, roj. Markič in Janez. V spodnji vrsti sinova Alojzij in Peter držita sliko pokojnega očeta Janeza Pavlina. Fotografijo, posneto 30. 9. 1899, hrani Roman Pavlin iz Kranja.

Nova maša Jerneja Pavlina, 12. 7. 1906. Sedijo: Marija, roj. Muhovec (žena Jožefa Pavlina) s hčerko Marijo in sinom Janezom, mama Marijana, roj. Markič, novomašnik Jernej Pavlin in Janez (Poličar). Stojijo: Anton, Jožef, France, Peter, Mihael in Alojzij Pavlin. Fotografijo hrani Metod Pavlin iz Nakla.

*Karl Grilc kot ameriški vojak (levo) in v letih, ko je služil kot model Jožefu Pavlinu (desno).
Fotografiji hrani dr. Janez Kristan iz Ljubljane.*

Fotografija spomenika Josipini Hočevarjevi je dostopna na spletni strani:

http://www.radovljica.si/povezave/izpis_povezave.asp?id=1420&pov_id=9384ww.radovljica.si

RAZSTAVA »ORTENBURŽANI« V NUK-U

V Razstavni dvorani Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani je od 19. junija do 31. avgusta 2003 na ogled tretja razstava iz cikla »*Moje roke pismu*«, s katero so avtorji Stane Adam, Lucijan Adam in mag. Jure Sinobad skušali predstaviti znamenito plemiško rodbino Ortenburžanov. Pri zbiranju gradiva za razstavo o Ortenburžanih so avtorji sodelovali z ustanovami in strokovnjaki iz sosednje Avstrije. Pridobili so kopije nekaterih pomembnih listin in rokopisov iz Hišnega, dvornega in državnega arhiva na Dunaju, Koroškega deželnega arhiva v Celovcu in Avstrijske nacionalne knjižnice na Dunaju. Večina kopij dokumentov, predstavljenih na razstavi, izhaja iz omenjenih ustanov, od teh so za ozemlje pod Karavankami zanimive predvsem najstarejše omembe Radovljice iz leta 1169, cerkve v Mošnjah iz leta 1154 in Lipniškega gradu iz leta 1228.

Ortenburžani so v treh stoletjih pustili na slovenskih tleh mnoge sledi. V njihovem času so nastali mnogi trgi na Koroškem in Kranjskem, zanimiva in pomembna je tudi v prepisih ohranjena kodifikacija rudarskih in gozdnih pravic na ortenburškem ozemlju. Zadnji Ortenburžan Friderik III. je bil poveljnik cesarske vojske v Furlaniji in zadnji strah Benečanov, ki so kmalu po njegovi smrti zasedli Furlanijo in del goriške grofije. Prav številna in neodvisna ortenburška posestva so grofom Celjskim omogočila razmah, kakršnega ni doživela na Kranjskem in Koroškem ne prej in ne kasneje še nobena plemiška rodbina. Ortenburška dediščina je bila spoštovanja vredna. Dedna pogodba med Ortenburžani in Celjani iz leta 1377 omenja 17 gradov z gospostvi in 6 trgov, pozneje pa se je to imetje še povečalo. Res je, da je bila slovenska zgodovina tlačanska, vendar je bila hkrati tudi meščanska in plemiška, prav v tej trditvi pa se skriva bistveno sporočilo razstave o Ortenburžanih. Postavitev razstave je materialno omogočila Knjižnica Antona Tomaža Linhartarja Radovljica. Fotografije z otvoritve razstave si lahko ogledate na naši spletni strani <http://www.rad.sik.si/>.

(J. S.)

BRALNA AKCIJA »KNJIŽNICA – VESOLJE ZAKLADOV«

To, kar se je od oktobra do aprila dogajalo med knjižnimi policami splošnih knjižnic v Radovljici, na Bledu in v Bohinju, je bilo nenavadno tekmovanje. Otroci so bolj kot med sabo tekmovali sami s sabo: vsakič, ko so obiskali knjižnico in si sposodili knjigo, so dobili nalepko. Za sedem zbranih nalepk so jih knjižničarji nagradili s čokoladami s podobo Mačka Murija, Muce Mace in drugih knjižnih junakov, nagrade pa je prispevala tovarna Žito Gorenjka. In za konec se je v torek, 20. maja 2003, vseh 404 sodelujočih (lani je sodelovalo 200 učencev), ki so od oktobra do aprila nabirali nalepke, v glavi pa predelovali prečudoviti fantazijski svet, zbralo na zaključni prireditvi v športni dvorani Srednje gostinske in turistične šole v Radovljici. Če prištejemo še mnoge starše, je bila res gneča, priti pa se je splačalo že zaradi knjižne nagrade (knjižnici so jih podarile različne založbe), in pa zaradi žura, za katerega so se potrudili iz Kulturnega društva »Quilenium« s plesnima skupinama »Snežne vile« iz OŠ Begunje in srednejšolsko »Vizija« iz Kranjske Gore, plesalci show and breakedance skupine in osnovnošolski zborček iz Begunj, ki je razveselil s karaokami. Gost prirediteljev je bil igralec SNG Janez Škof, povezovalka pa Alenka Bole Vrabec. »Zmagal je« Miha Zupan z Bleda, učenec OŠ Helene Puhar Kranj, ki je prebral kar 42 knjig.

Branje je torej zabava in je užitek. In kaj še jim pomeni knjižnica? O tem so knjižničarji zbrali kar nekaj napisanih mnenj: Ines iz vrtca se navdušuje tudi nad videokasetami, pa pravljicami in lutkovnimi predstavami, ki jih uprizarjajo v knjižnicah, četrtošolka Urša je zadovoljna, ker si lahko sposodi neomejeno število knjig, šestošolca Aljošo s sabo v knjižnico povabi ati, Vančo iz petega pa obiskuje več knjižnic; vseč mu je, ker si knjige lahko svobodno izbira. Katja piše: »Knjižnica v Ljubnem je zakon,« Saloma iz tretjega pa najde »noro« zabavne knjige. Otroci predvsem niso skoparili s pohvalami o knjižničarjih. »Rad pridem v knjižnico, ker imamo prijazno knjižničarko. Tistim, ki rabijo kakšno knjigo, jim jo pomaga poiskati. Ima dobra očala,« je napisal Aljaž iz vrtca.

Eva Senčar

NESPREGLEDANO

Franc Skumavec: Po enosmerni poti, Mohorjeva družba, Celje 2003.

Knjiga ima podnaslov *Življenska pot slovenskega romarja* in je avtobiografija. Najprej je izšla v angleščini in v samozaložbi z naslovom »On One-Way Path« v Kanadi 1992. Franc Skumavec se je rodil pri Požrvu v Zgornji Radovni marca 1926. In njegovo življensko pot ni zaznamovalo samo hrepenenje, želja in odločitev, da postane duhovnik, pač pa tudi druga svetovna vojna, mobilizacija v nemško vojsko, predaja sovjetski armadi in ujetništvo, mraz in lakota v taborišču Tušino pri Moskvi ..., po vrnitvi pa nova in drugačna domovina, ki ni imela posluha za njegove želje. Tako sledi pobeg v Avstrijo in nato v Kanado, kjer se mu želja uresniči, postane duhovnik v različnih angleških župnijah, nekaj let je bil tudi v hrvaški župniji, zdaj pa je pred upokojitvijo. Poseben pečat knjigi daje natančen opis Radovne, z mnogimi ledinskimi imeni, opis domačije, bližnjih sorodnikov, načina življenja, različnih dogodkov ... Tako nam približa kraje, ki jih (pre)malo poznamo, in čas, ki je še blizu, pa vendar tako drugačen.

(B. K. F.)